

THIJS WESTSTEIJN

DE TOEKOMST VAN HET VERLEDEN ERFGOED EN KLIMAAT

Amsterdam (Prometheus), 2023, 240 pp., ill. in kleur,
ISBN 978 90 446 5106 5, € 25,00

Dat cultureel erfgoed lijdt onder de gevolgen van klimaatverandering is duidelijk: overstromingen, droogte, hitte en een stijgende zeespiegel dreigen monumenten, musea en landschappen – onomkeerbaar – te beschadigen of te doen verdwijnen. De IPCC, de Intergouvernementele Werkgroep Klimaatverandering van de VN, onderschrijft dat de opwarming van de aarde een existentieel gevaar vormt voor cultureel erfgoed. Binnen de Nederlandse erfgoedsector wordt dan ook steeds meer ingezet op onderzoek naar de relatie tussen erfgoed en klimaat en naar manieren om erfgoed klimaatbestendiger te maken. Als we de resultaten van onderzoek naar de impact van klimaatverandering op het Nederlandse erfgoed bekijken, krijgen we al snel het gevoel dat we ons maar beter kunnen voorbereiden op het verlies van tal van historische monumenten en op een totaal afscheid van het verleden.

In *De toekomst van het verleden* gaat de Utrechtse hoogleraar kunstgeschiedenis Thijs Weststeijn op zoek naar een hoopvollere toekomst voor het materieel erfgoed in Nederland. Hij stelt de vraag wat we moeten met het tastbare verleden in tijden van extreme weersomstandigheden, stijgende zeespiegel en erosie. Zijn boek presenteert enerzijds oplossingen om beleefbaarheid van het verleden in stand te houden en leert ons anderzijds over de vele vormen van verlies van erfgoed waarmee we de komende jaren door klimaatverandering te maken zullen krijgen. Daarbij deinst hij er niet voor terug om de rol van de erfgoedsector in

de opwarming van de aarde aan te kaarten.

Weststeijn reflecteert op resultaten uit onderzoek naar de klimaatbestendigheid van Nederlandse erfgoed, brengt die samen voor een breed publiek en creëert zo meer draagvlak voor verandering in beleid. Dat dat nodig is, blijkt uit studies als ‘The impacts of climate change on cultural heritage in the Netherlands’ van Sandra Fatorić, Martijn Manders en David Teruel Cano: ondanks de duidelijke impact van klimaatomstandigheden op erfgoed, ontbreekt een nationale adaptatiestrategie. De laatste jaren worden in de erfgoedsector steeds meer werkgroepen, studiedagen, symposia en onderzoeksprojecten georganiseerd die niet alleen gericht zijn op de bescherming van monumenten en landschappen, maar waarin ook wordt nagedacht over de rol van erfgoed en historische kennis in de zoektocht naar oplossingen.

Klimaatomstandigheden hebben niet alleen effect op het erfgoed zelf, maar ook op liefhebbers van erfgoed. In maart 2021 publiceerde Weststeijn ‘Wat doen we met het Paleis op de Dam?’ in *De Groene Amsterdammer*, waarin hij de kwetsbaarheid van het (Nederlandse) erfgoed en de historische sensatie besprak. Als docent merkte hij dat zijn studenten lijdten aan ‘solastalgia’ of ‘troostalgie’: terwijl ze nog bij het historische object zijn, nemen ze er al afscheid van. Aan de ervaring van materieel erfgoed is de laatste jaren dus een extra gevoel toegevoegd, namelijk het besef dat het er op termijn niet meer als zodanig zal zijn. Die gedach-

ten werkte hij verder uit in *De toekomst van het verleden*, waarin hij aan de hand van casussen uit de hele wereld een nieuw licht werpt op de problematiek waar ook Nederland mee te maken zal krijgen. Hiervoor brengt Weststeijn recente studies naar de relatie tussen erfgoed en klimaat op mondiaal niveau, zoals *Case Studies on Climate Change and World Heritage* door Augustin Colette, in verband met voorspellingen over de impact van onder meer een stijgende zeespiegel op het Nederlandse landschap en erfgoed. Weststeijn biedt via theoretische inzichten een denkkader om met de veranderingen in erfgoed om te gaan.

In het licht van de bedreiging van klimaatverandering voor de bestaanszekerheid van gemeenschappen en het feit dat er al mensen op de vlucht moeten slaan door een toename aan natuurrampen, kan aandacht voor de gevolgen voor erfgoed misplaatst lijken. Het verlies van erfgoed is of lijkt een luxeprobleem. Juist daarom wordt in het tweede hoofdstuk de relevantie van materieel erfgoed voor het klimaatdebat beargumenteerd, al had dat eerder mogen gebeuren om sceptische lezers mee te krijgen. De opwarming van de aarde heeft zichtbare gevolgen voor het materieel erfgoed. Het maakt de klimaatproblematiek tastbaar, ook voor wie daar in het dagelijkse leven nog maar weinig gevolgen van ervaart. Het besef dat een bezoek aan Venetië binnenkort wellicht enkel nog met een duikbril mogelijk zal zijn, zou meer bewustzijn kunnen creëren en ook activerend kunnen werken. Weststeijn stelt dus dat de stem van de erfgoedsector in het klimaatdebat onmisbaar is en dat erfgoedobjecten de klimaatproblematiek tastbaar maken.

Het derde hoofdstuk draait om het unieke karakter van het Nederlandse erfgoed en van de erfgoedsector. Volgens Weststeijn worden beide gekenmerkt door een nauwe relatie met klimatologische omstandigheden en energievoorziening. Hij is kritisch over de historische en actuele banden van de erfgoedsector met de fossiele industrie, die hij wijst op zijn verantwoordelijkheid in de transitie naar een duurzame samenleving. Wat betreft het erfgoed zelf agendeert hij de nauwe verwevenheid van het Nederlandse Unesco-erfgoed met de geschiedenis van bedijking en inpoldering. Hij beargumenteert dat het landschap, natuur en kunst met elkaar versmolten zijn.

Dat de rol van klimaatverandering in de ontwikkeling van het kunstmatige landschap ook een plaats krijgt, is een waardevolle toevoeging aan het boek, maar hierbij hadden verhalen uit verleden nog meer als inspiratie voor de toekomst kunnen dienen. De auteur beschrijft hoe tijdens de koudste jaren van de Kleine IJstijd (1570-1700) bij verschillende stormen de dijken doorbraken. De vormgeving van het landschap dat later erfgoedwaarde heeft gekregen, hangt direct samen met wisselende klimaat- en weersomstandigheden. Meer aandacht had in dit onderdeel mogen

uitgaan naar positieve verhalen over historische klimaatrechtvaardigheid, waarbij lokale gemeenschappen zich weren tegen water door unilaterale samenwerkingen en sociale vangnetten. We leren hieruit immers dat niet alleen kunst, landschap en erfgoed vervormbaar zijn, maar ook dat gemeenschappen die inzetten op gelijkheid en samenwerking noodsituaties beter kunnen opvangen.

Hoofdstuk vier biedt een prikkelende theoretische bespreking van de historische sensatie in het antropoceen. Weststeijn gaat dieper in op de westerse lineaire tijdsbeleving en de (on)mogelijkheid om het verleden te ervaren. Vlot bespreekt hij de ontwikkeling van ideeën over de verhouding tot het verleden en de passende omgang met historische objecten binnen de (kunst)historische en erfgoedwetenschappen. Die ideeën en voorkeuren brengt hij in verband met het begrippenkader van de *environmental humanities*, wat leidt tot een kritische reflectie op de lineaire tijdservaring en een bespreking van toekomstbestendige alternatieven daarvoor. Theoretische concepten en denkkaders zoals solastalgie, topofilie en cycliciteit worden zeer toegankelijk en toch diepgaand behandeld.

De laatste drie hoofdstukken bieden oplossingen voor de omgang met erfgoed in het licht van klimaatverandering. Maar het gaat daarbij eigenlijk vooral om een kritische analyse van strategieën die elders ter wereld al werden gehanteerd en in de erfgoedsector gebruikelijk zijn als het gaat om instandhouding: transformatie, digitalisering en reconstructie. De gekozen casussen sluiten aan bij de verschillende strategieën en dienen ter inspiratie voor problemen die zich ook in de Nederlandse erfgoedsector (zullen) voordoen. Het zijn situaties waarin erfgoed verloren ging door (onder meer) klimaatveranderingen die ook op het Nederlandse landschap impact (kunnen) hebben, zoals een stijgende zeespiegel of inklinkende bodem. Daarbij wordt duidelijk dat de keuze voor een strategie casus- en contextafhankelijk is en dat oplossingen ook gecombineerd kunnen worden.

De sites Holme I en II – ook wel ‘Seahenge’ genoemd – zijn houten prehistorische monumenten aan de kust van Norfolk. Ze lagen duizenden jaren lang bewaard onder een veenlaag, maar kwamen in 1998 boven de zeespiegel uit en gingen rotten door blootstelling aan lucht. Nadat onder de lokale bevolking en religieuze groepen veel ophef was ontstaan over het opgraven en onderbrengen van de resten van Holme I in een museum, werd ervoor gekozen om Holme II over te leveren aan natuurlijke degradatie. Dit voorbeeld laat zien dat transformatie van erfgoed verschillende gedaantes kan aannemen en conservering niet noodzakelijk meer publieke waardering oplevert. Zulke casussen bieden inspiratie, maar tonen ook dat er geen pasklare oplossing bestaat voor de omgang met klimaatverandering. Uiteenlopende aspecten moeten

worden gewogen: wensen van onder andere musea en onderzoeksinstellingen, noden van lokale bevolking en gebruikers, en de culturele betekenissen van het monument. Het is jammer dat de duurzaamheid van die oplossingen zelf, zoals de milieu-impact van grootschalige digitalisatieprojecten en verplaatsingen van monumenten, geen prominente rol krijgt in Weststeijns afweging.

De veelheid aan casussen maakt *De toekomst van het verleden* tot een rijke bron van informatie en biedt een ruim aanbod aan strategieën, maar het tweede deel van het boek dreigt daardoor te vervallen tot een opeenstapeling van voorbeelden. Het betoog zou er baat bij hebben gehad als enkele casussen waren vervangen door een gedachte-experiment over de concrete uitwerking van een oplossing in een Nederlandse context. Een simulatie van de transformatie, reconstructie of digitalisering van het Paleis op de Dam bij-

voorbeeld, zou meer inzicht geven in de milieu-impact van die oplossingen, de middelen die ervoor nodig zijn en het resultaat in termen van erfgoedwaarden. Die simulaties zouden dan weer bijdragen aan het debat over de evaluatie en optimalisatie van de drie oplossingen en helpen bij de keuzes waar we voor staan.

De toekomst van het verleden belicht een pertinente vraag op kritische wijze. Weststeijn heeft een zeer toegankelijke en persoonlijke schrijfstijl, die waarschijnlijk een breed publiek aanspreekt. Hij brengt inzichten uit verschillende disciplines met elkaar in verband en koppelt op een ongeunstelde manier theorie aan praktijk. Hopelijk dragen de voorbeelden bij aan een groeiend besef van en nieuw toekomstperspectief op het verlies van erfgoed, dat al op grote schaal plaatsvindt door de antropogene klimaatverandering.

CAROLINE BAETENS

LESS IS MORE

Discover the vacuum insulating glazing for your projects

www.fineoglass.eu

RENOVATION

NEW CONSTRUCTION

RESTORATION

FINEO
by AGC